

Motion till riksdagen 2017/18:3606

av **Lotta Johnsson Fornarve m.fl. (V)**

Gode män, överförmyndare och förvaltare

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en utredning bör tillsättas med uppdrag att utforma en ny lagstiftning om överförmyndare samt gode män och förvaltare som på ett rättssäkert sätt bättre svarar mot dagens behov och förutsättningar, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör utredas hur en legal uppdelning av den gode mannens förordnande i personliga och ekonomiska angelägenheter skulle kunna se ut och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett förslag som innebär att alla ställföreträdare ska genomgå en obligatorisk basutbildning och att överförmyndaren ska ansvara för att gode män och förvaltare i övrigt erbjuds den utbildning som behövs för att utföra sina uppdrag och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör utredas om det ska införas ett rent kommunalt ansvar för gode män och förvaltare inom den egna organisationen och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör införas ett kommunalt solidariskt skadeståndsansvar för förmögenhetsbrott som en ställföreträdare begått mot huvudmannen inom ramen för sitt uppdrag och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag på hur utbildning för överförmyndare och överförmyndarnämnder ska organiseras för att säkerställa en högre kompetensnivå hos dessa och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen omgående bör ta initiativ till att samordna och följa upp länsstyrelsernas tillsyn av överförmyndare och återkomma med förslag på vilken myndighet som ska ansvara för detta och tillkännager detta för regeringen.

2 Inledning

En viktig del i det svenska välfärdssamhället är att ensamkommande barn samt personer som p.g.a. sjukdom, funktionsnedsättning eller hög ålder inte klarar att sköta sina egna angelägenheter får hjälp med detta. I sådana fall fyller gode män och förvaltare en viktig funktion som ställföreträdare för den enskilde. Den stora majoriteten av gode män och förvaltare gör ett bra arbete och en viktig samhällsinsats. Under många år har dock en rad allvarliga fall uppmärksammats där ställföreträdare har misskött huvudmännens ekonomi eller förskingrat deras medel, eller där överförmyndaren har brustit i sin tillsyn. Det är därför mycket angeläget att det vidtas åtgärder för att höja kvaliteten och för att säkerställa huvudmännens likabehandling och rättssäkerhet. Det finns också en risk för att hela gruppen ställföreträdare misskrediteras på ett orättvist sätt.

En ställföreträdare, en s.k. god man eller förmyndare, ska utses för den person som p.g.a. sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande behöver hjälp med att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person, enligt föräldrabalken, 11 kap. 4 §. Oftast handlar det om att en ställföreträdare ska förvalta en persons, huvudmannens, egendom och sköta hens vardagsekonomi. Ställföreträdarna ska med andra ord ta till vara sina huvudmäns intressen.

I varje kommun ska det finnas en överförmyndare eller en överförmyndarnämnd. Överförmyndaren är den kommunala myndighet som ansvarar för tillsynen av ställföreträdare för underåriga eller hjälpbehövande vuxna. Det är överförmyndarens uppdrag att övervaka att ställföreträdarna sköter sina uppgifter enligt gällande regler. Eftersom huvudmännen har fått en ställföreträdare för att få hjälp med att bevaka sina intressen är de helt beroende av en väl fungerande förvaltning. Länsstyrelserna svarar för den statliga tillsynen av de kommunala överförmyndarna.

3 Utredning om ny lagstiftning

Nuvarande regelverk för överförmyndarens organisation och tillsyn av ställföreträdare, dvs. förmyndare, gode män och förvaltare, är i många avseenden alltför föråldrat då det härstammar från 1924 års förmynderskapslagstiftning som i princip infördes i 1949 års föräldrabalk utan ändringar. Under åren har en rad förändringar och förbättringar ägt rum såsom att länsstyrelsernas tillsynsansvar har skärpts. Den nuvarande lagstiftningen är dock alltför oöverskådlig och liknar alltmer ett lapptäcke, samt saknar lagstiftning på en rad viktiga områden. Vi kommer att behandla några av de områden som vi anser bör ingå i den nya lagstiftningen längre fram i denna motion. En utredning bör tillsättas med uppdrag att utforma en ny lagstiftning om överförmyndare samt gode män och förvaltare som på ett rättssäkert sätt bättre svarar mot dagens behov och förutsättningar. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4 Behåll nuvarande system med frivilliga ställföreträdare

Vänsterpartiet ser ett stort värde i att uppdragen även fortsättningsvis ska utföras av frivilliga och inte av anställda personer. Det finns ett stort mervärde i att få stöd av en

medmänniska som frivilligt vill träffa och hjälpa dig, och som inte har i uppgift att bedöma, utvärdera eller behandla. Det finns även en risk för att ställföreträdaren hamnar i en intressekonflikt mellan myndigheter och huvudmannen om ställföreträdaren är anställd.

En frivillig god man finns också tillgänglig utanför kontorstid och bidrar till att vidga huvudmannens/barnets nätverk. Den frivillige får genom uppdraget en unik möjlighet till insyn i myndigheternas biståndsbeslut och kan bidra till att upptäcka eventuella missförhållanden. Att uppdraget ska utföras av en frivillig motsäger dock inte att uppdraget ska utföras professionellt, dvs. av en kompetent ställföreträdare med huvudmannens/barnets bästa i fokus.

Riksförbundet för barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning (FUB) har även uttalat att de inte vill se några förändringar i denna del utan anser att det är viktigt att den gode mannen har god personkännedom, framför allt om uppgifterna att sörja för person och bevaka rätt ska kunna fullgöras. Det handlar exempelvis om att förstå vad en person önskar som är beroende av alternativ kompletterande kommunikation, exempelvis bild- och symbolstöd, gester eller åtbörder, för att göra sig förstådd.

5 Uppdelning av den gode mannens förordnande i personliga och ekonomiska angelägenheter

Den enskildes behov av hjälp och krav på att få leva ett värdigt och gott liv anser Vänsterpartiet är avgörande när det avgörs vilket stöd en enskild ska få och vem som ska utses till god man eller förvaltare. Det kan ibland vara lämpligt att dela upp ställföreträdaruppdraget så att t.ex. anhöriga eller andra närstående sköter den enskildes personliga angelägenheter medan en extern ställföreträdare har hand om ekonomin. För en ställföreträdare som enbart handhar de ekonomiska angelägenheterna behöver det inte alltid ställas lika stora krav på en god personlig kännedom om huvudmannen. Det är dock av stor vikt att en sådan ställföreträdare samarbetar på ett kontinuerligt och välfungerande sätt med huvudmannen och personer som känner hen väl. Självklart måste ställföreträdaren vara insatt i den enskildes liv och behov för att kunna sköta den ekonomiska delen. Det är därför inte lämpligt att en ställföreträdare har så många uppdrag att denne omöjligt har tid att sätta sig in i varje huvudmans behov.

Det bör därför utredas hur en legal uppdelning av den gode mannens förordnande i personliga och ekonomiska angelägenheter skulle kunna se ut. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6 Utbildning av gode män och överförmyndare

Vänsterpartiet tycker att det är viktigt att gode män och förvaltare erbjuds utbildning, dels för att de på bästa möjliga sätt ska kunna utföra sina uppdrag, dels för att huvudmannen har rätt att förvänta sig bästa möjliga stöd och ett gott bemötande. Under senare år har utbildning för gode män och förvaltare blivit vanligare och många överförmyndare, liksom godmansföreningar, genomför i dag utbildningsinsatser för ställföreträdare. En del kommuner tillhandahåller relativt omfattande utbildning, medan andra inte har en lika utvecklad utbildningsverksamhet.

Länsstyrelsen har i uppdrag att ta fram underlag som ger kommunen vägledning i vilken utbildning som behövs. Detta anser vi dock är alltför otillräckligt. Det skulle även behövas en samordning och ett tydliggörande av vilken utbildning som är nödvändig för att uppfylla uppdraget som god man och överförmyndare på ett tillfredsställande sätt. Utbildningen bör också bli mer enhetlig i hela landet.

I januari 2015 infördes ett krav på att överförmyndare ska se till att gode män och förvaltare erbjuds den utbildning ”som behövs”. Det är en framgång att det nu finns ett uttryckligt krav i lagen som innebär att gode män och förvaltare har rätt att få nödvändig utbildning för sitt uppdrag. Vänsterpartiet anser dock att ställföreträdare ska vara skyldiga att genomgå ett slags basutbildning som tar sikte på grundläggande frågor om ställföreträdarskap. Detta för att säkerställa en likvärdig och hög kompetensnivå över hela landet. Basutbildningen bör bl.a. innehålla utbildning inom de sakområden som förordnandet avser och klargöra ställföreträdarskapets innebörd, dvs. den förordnade ställföreträdarens ställning i förhållande till huvudmannen, överförmyndaren och tredje man. Utbildningen bör även ge kunskaper kring vad en god man eller förvaltare kan respektive inte kan göra, vilka praktiska problem som kan uppkomma och hur dessa bör lösas samt hur ställföreträdarskapet ska redovisas.

Utöver basutbildningen bör ställföreträdaren dessutom erbjudas en särskild utbildning i andra frågor om det behövs för att kunna utföra uppdraget. Det kan bli aktuellt i de fall då den enskilde exempelvis är dement. Även civilutskottet uttryckte i sitt betänkande 2016/17:CU10 vikten av att se över systemet med gode män och förvaltare och tryckte särskilt på vikten av utbildning.

Regeringen bör därför återkomma med ett förslag som innebär att alla ställföreträdare ska genomgå en obligatorisk basutbildning samt att överförmyndaren ska ansvara för att gode män och förvaltare i övrigt erbjuds den utbildning som behövs för att utföra sina uppdrag. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

7 Samordning och samarbete

Utredningen bör även se över möjligheten till bättre samordning, samarbete och information till ställföreträdare och till dem som kan tänka sig att ta ett uppdrag som ställföreträdare, något som bl.a. Riksförbundet Frivilliga Samhällsarbetare (RFS) påpekat. Det skulle t.ex. kunna finnas en telefontjänst och/eller digital tjänst dit ställföreträdare skulle kunna vända sig för att få stöd, hjälp och information. Få människor har kunskap om alla uppdragstyper som en frivillig samhällsarbetare kan åta sig. För att en medborgare ska kunna ta ställning till vilket uppdrag som passar just denne är det nödvändigt med samlad information om uppdragstyperna. Vidare kan ett gemensamt forum för alla lagreglerade frivilliguppdrag förenkla för uppdragstagarna att få stöd och svar på frågor som uppstår under pågående uppdrag om till exempel gällande regelverk etc.

7.1 Utredning av kommunalt ansvar för gode män och förvaltare

I välfärdssamhället är systemet med gode män och förvaltare en viktig komponent. När någon inte kan sköta sina egna affärer ska hen få hjälp med det. För att detta ska fungera

behövs en hög rättssäkerhet. Det finns dock uppenbara brister i rättssäkerheten i dagens system.

För att stärka rättssäkerheten för såväl huvudman som förvaltare bör kommunerna inom sin organisation helt svara för god man eller förvaltarskapet. Utvecklingen med privata företag som har som syfte att försörja sig enbart på förvaltarskapet är oroande. Det bör därför utredas om det ska införas ett rent kommunalt ansvar för gode män och förvaltare inom den egna organisationen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

7.2 Kommunalt solidariskt skadeståndsansvar

Många gånger utses en okänd person till ställföreträdare, ibland mot den enskildes vilja. Det är viktigt att ställföreträdaren är ärlig och utför sitt uppdrag på ett omdömesfullt sätt. I de allra flesta fall så utför ställföreträdaren också uppdraget på ett förtjänstfullt sätt, men i de situationer då ställföreträdaren missköter sig innebär detta ofta stor skada och lidande för den enskilde.

Under många år har en rad allvarliga fall uppmärksammats på flera platser i landet, dels där ställföreträdare har misskött huvudmannens ekonomi eller förskingrat deras medel, dels där överförmyndaren har brustit i sin tillsyn. Gode män i Sverige har under en fyraårsperiod förskingrat hundratals miljoner kronor från de människor vars ekonomi de har i uppdrag att sköta. Det visar en granskning från SVT Nyheter (april 2016). Till exempel har de gode männen gjort stora kontantuttag från de utsattas konton utan att redogöra för dem. Testamenten har skrivits med gode män som förmånstagare och fastigheter som de utsatta har ägt har sålts till gode män till underpriser.

Dessa fall av misskötsel medför också att allmänhetens förtroende för de olika företrädarinstitutioner minskar. För att upprätthålla tilltron till ett system där enskilda under samhällets medverkan får hjälp av ställföreträdare för att sköta sina angelägenheter är det rimligt att det finns ett yttersta skyddsnät i form av en ersättning som helt eller delvis kan gottgöra den enskilde för skador som ställföreträdaren vållar. Den enskilde som drabbas av förskingring eller att ställföreträdaren på annat sätt misskött huvudmannens ekonomi är i dag hänvisad till att själv utkräva ersättning från ställföreträdaren. Även om den enskilde tilldöms ett skadestånd är det inte ovanligt att ställföreträdaren saknar tillgångar, vilket innebär att den enskilde i praktiken saknar en reell möjlighet att få ersättning för en skada som ställföreträdaren vållat.

Även om det är förhållandevis ovanligt att ställföreträdare missbrukar sitt uppdrag och begår kriminella handlingar mot huvudmannen så förekommer det. För Vänsterpartiet är det en grundläggande utgångspunkt att en enskild som av olika skäl får stöd från samhället inte ska lida ekonomisk skada av detta, utan i detta avseende ska hållas skadefri. Vi anser därför att det rättsliga skyddet behöver förbättras och att det ska införas utökade möjligheter för huvudmannen att erhålla kompensation för skada som vållats av ställföreträdaren.

Utredningen om förmyndare, gode män och förvaltare föreslår i sitt slutbetänkande (SOU 2004:112) bl.a. att det ska införas en ny paragraf i föräldrabalken som föreskriver att kommunen är skyldig att solidariskt med en förordnad förmyndare, god man eller förvaltare ersätta den enskilde för sakskada eller ren förmögenhetsskada. Ett system med kommunalt solidariskt skadeståndskrav skulle öka tryggheten för huvudmannen och även ge ytterligare incitament för kommunerna att göra noggsamma lämplighetsutredningar av människor som har eller vill erhålla ett uppdrag som

ställföreträdare. Det bör därför införas ett kommunalt solidariskt skadeståndsansvar för förmögenhetsbrott som en ställföreträdare vållat huvudmannen inom ramen för sitt uppdrag. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

7.3 Överförmyndarens tillsynsansvar

I varje kommun ska det finnas en överförmyndare eller en överförmyndarnämnd. Överförmyndaren är den kommunala myndighet som ansvarar för tillsynen av ställföreträdare för underåriga eller hjälpbehövande vuxna. Det är överförmyndarens uppdrag att övervaka att ställföreträdarna sköter sina uppgifter enligt gällande regler. Eftersom huvudmännen har fått en ställföreträdare för att få hjälp med att bevaka sina intressen är de helt beroende av en väl fungerande förvaltning. Länsstyrelserna svarar för den statliga tillsynen av de kommunala överförmyndarna.

En förutsättning för att överförmyndare och överförmyndarnämnder ska kunna fullgöra sina uppdrag är att de har tillräckliga kunskaper och kompetens för det. För att överförmyndare, ledamöter i överförmyndarnämnder eller ersättare till sådana ska kunna klara av dels de uppgifter som de har i dag, dels de uppgifter som tillkommer enligt propositionen, är det av central betydelse att de erhåller en god utbildning. Ansvarig tillsynsmyndighet, i dag länsstyrelserna, bör bistå med råd om hur utbildningen läggs upp och hur samarbete mellan flera kommuner kan organiseras för att kunskapsnivån hos överförmyndarna m.fl. ska vara tillfredsställande och lika över hela landet. I utredningen Vissa frågor om gode män och förvaltare (SOU 2013:27) finns sådana förslag, men dessa lyftes tyvärr inte fram i den efterföljande propositionen Bättre förutsättningar för gode män och förvaltare (prop. 2013/14:225). Regeringen bör därför återkomma till riksdagen med förslag på hur utbildning för överförmyndare och överförmyndarnämnder ska organiseras för att säkerställa en högre kompetensnivå hos dessa. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Länsstyrelsernas tillsyn över överförmyndarna har tidigare koncentrerats från 21 till 7 länsstyrelser. Det är ett steg i rätt riktning, men Vänsterpartiet menar att behovet av en central tillsyn kvarstår.

Verksamheternas mycket ojämna kvalitet, som äventyrar huvudmännens likabehandling och rättssäkerhet, riskerar att finnas kvar. Det kan medföra stor skada för en enskild person som drabbas när en förordnad förmyndare eller överförmyndare missköter sitt uppdrag. Det är ett mycket allvarligt problem för dem som drabbas och som redan befinner sig i en utsatt situation. Dessutom bidrar det till att allmänhetens förtroende för systemet med ställföreträdare minskar.

Regeringen bör därför omgående ta initiativ till att samordna och följa upp länsstyrelsernas tillsyn av överförmyndare och återkomma till riksdagen med förslag på vilken myndighet som ska ansvara för detta. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

8 Ensamkommande

Det nuvarande systemet med god man för ensamkommande barn har stora brister och behöver ses över. Den ibland mycket långa väntetiden innan en god man förordnas är oacceptabel. Möjligheten att införa en tidsgräns på hur lång tid ett ensamkommande

barn ska behöva vänta innan det får en god man och en gräns för antalet uppdrag en god man ska få ha behöver ses över. Barnets möjlighet att byta god man om denne inte sköter sitt uppdrag bör stärkas. Ytterligare en fråga som behöver undersökas närmare är stödet från god man för barn med särskilda behov. Det kan handla om barn med behov som gör att specialkompetens krävs för att bistå på rätt sätt. Detta skriver vi mer om i motionen Ett värdigt och välkomnande mottagande av ensamkommande barn (2017/18:1937).

Lotta Johnsson Fornarve (V)

Nooshi Dadgostar (V)

Maj Karlsson (V)

Linda Snecker (V)

Rossana Dinamarca (V)

Karin Rågsjö (V)

Mia Sydow Mölleby (V)